

ЗАСТОСУВАННЯ ЗАХОДІВ ІНДИВІДУАЛЬНОЇ ПРОФІЛАКТИКИ СУБ'ЄКТАМИ ЮВЕНАЛЬНОЇ ПРЕВЕНЦІЇ У РОБОТІ З НЕПОВНОЛІТНІМИ

Капуляк В. П.

Метою статті є аналіз правової доктрини щодо визначення заходів профілактики правопорушень у роботі з неповнолітніми. Автор звернув увагу на основні ризики та причини вчинення правопорушень дітьми, серед основних є низька правова культура та правова свідомість неповнолітніх. Наголошено на тому, що співпраця підрозділів ювенальної превенції з органами та службами у справах дітей, педагогами, громадськими організаціями, батьками є ефективною діяльністю у напрямку здійснення превентивних заходів. Визначені нормативно-правові акти національного законодавства та міжнародного, що закріплюють основні положення, завдання, перелік суб'єктів які здійснюють профілактичну діяльність.

Деталізовані заходи індивідуальної профілактики, серед яких: бесіди з дитиною, бесіди з батьками дитини, складання плану заходів з індивідуальної профілактики на основі вивчення матеріалів характеристик, індивідуально-психологічних особливостей дитини, відвідання за місцем проживання дитину для з'ясування умов проживання, сприяння у вирішенні соціальних проблем дитини.

Проаналізовано зарубіжний досвід здійснення профілактики правопорушень на прикладі Японії, Нідерландів, Німеччини.

Автором запропоновані основні рекомендації, щодо покращення профілактичної роботи неповнолітніх, серед яких: надання правової допомоги педагогам, щодо проведення профілактичної діяльності у закладах освіти шляхом проведення тренінгів, конференцій, курсів підвищення кваліфікації; зустрічі с представниками ювенальної превенції в межах шкільного закладу або на території відділу поліції; підвищення правової культури та правової свідомості дітей, роз'яснення види правопорушень, які вчиняються неповнолітніми, відповідальність останніх та правові наслідки такої відповідальності; залучення громадських організацій та волонтерів до проведення дозвілля разом з дітьми, створення та залучення до літніх таборів де неповнолітні можуть працювати або корисно відпочивати; поширення інформаційно-рекламного матеріалу щодо шкідливості вживання алкоголю, наркотичних засобів та пси-

хотропних речовин; проведення профілактики правопорушень серед неповнолітніх повинно здійснюватися на систематичній основі, а не фрагментарно «аби як». Зосереджувати особливу увагу на дітях з девіантною поведінкою.

Ключові слова: профілактика, індивідуальна профілактика, ювенальна превенція, діти.

Kapulyak V. P. Application of individual prevention measures by subjects of juvenile prevention in work with minors

The purpose of the article is to analyze the legal doctrine regarding the determination of measures to prevent offenses in work with minors. The author drew attention to the main risks and reasons for committing offenses by children, among the main ones being the low legal culture and legal awareness of minors. It was emphasized that the cooperation of juvenile prevention units with bodies and services for children, teachers, public organizations, and parents is an effective activity in the direction of implementing preventive measures. Normative legal acts of national and international legislation, which fix the main provisions, tasks, and the list of entities that carry out preventive activities, have been determined.

Detailed measures of individual prevention, including: conversations with the child, conversations with the child's parents, drawing up a plan of measures for individual prevention based on the study of material characteristics, individual and psychological characteristics of the child, visiting the child's place of residence to find out living conditions, assistance in solving social problems of the child.

The foreign experience of crime prevention was analyzed using the examples of Japan, the Netherlands, and Germany.

The author proposed the main recommendations for improving the preventive work of minors, including: grant of legal aid to the teachers, in relation to realization of prophylactic activity in establishments of education by realization of training, conferences, courses of inplant training; to meeting of ювенальної превенції c representatives within the limits of school establishment or on territory of department of police; an increase of legal culture and legal consciousness of children, elucidation is types of offences, that is accomplished by minor, responsibility of the last and law consequences of such responsibility; bringing in of public organizations

and volunteers to realization of leisure together with children, creation and bringing in to the summer camps where the minor can work or it is useful to have a rest; distribution of information material is in relation to harmfulness of the use of alcohol, narcotic facilities and psychotropic substances; realization of prophylaxis of offences among minor must come true on systematic basis, but not фрагментально "if as". To concentrate the special attention on children with deviantною behavior.

Key words: *prophylaxis, individual prophylaxis, ювенальна prevention, to put.*

Постановка проблеми та її актуальність. Суспільство значно більше зацікавлено в недопущенні правопорушень, ніж у подальшому покаранні винних. Правопорушення вчиняються як дорослими особами, так і дітьми. Статистика вражає, так у 2021 р. усього засуджено неповнолітніх осіб віком від 14 до 16 р. складає 548 осіб, 2022 році - 299 осіб. Особи, які вчинили кримінальне правопорушення від 16 до 18 років - 1147 осіб у 2021 році, 698 осіб у 2022 році [1]. Основними причинами вчинення правопорушень дітьми є не усвідомлення наслідків своїх протиправних дій, надмірне вживання алкоголю, психотропних речовин, незнання нормативно-правових актів нашої держави, негативний вплив родини та однолітків, важке матеріальне становище.

Серед основних ризиків є низька правова культура та правова свідомість неповнолітніх. Тому заходи профілактики відіграють значну роль у боротьбі з протиправною ситуацією серед наймолодших українців. На сьогоднішній день держава повинна спрямовувати свою діяльність на співпрацю поліції з населенням, закладами освіти, психологами, взаємодію з органами місцевого самоврядування та громадськими організаціями у виконанні завдань з профілактики правопорушень, однак поки що цей напрямок діяльності недостатньо налагоджено.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема застосування заходів індивідуальної профілактики у роботі з неповнолітніми частково висвітлена у працях українських правознавців. Так, К.Ю. Мураненко вивчала зарубіжний досвід профілактики правопорушень серед неповнолітніх та визначала основні аспекти ефективної профілактики правопорушень, на які необхідно звернути увагу в процесі становлення системи профілактики правопорушень неповнолітніх в Україні, серед яких такі складові як правове поле, спеціалізовані суди та спеціальні суб'єкти профілактики правопорушень неповнолітніх

[2, с. 87]. Я. Лакійчук досліджувала адміністративно-правове регулювання превентивної діяльності поліції та дійшла висновку, що методи адміністративно-правового регулювання превентивної діяльності поліції застосовуються для координації поведінки суб'єктів у відносинах, що виникають за фактом провадження превентивної діяльності [3, с. 118]. Мотунова Н.В. вивчала сутність профілактики правопорушень неповнолітніх та прийшла до висновку, що одним з напрямків такої діяльності займає соціально-педагогічна робота, яка ґрунтується на своєчасному виявленні та виправленні негативних інформаційних, педагогічних, психологічних, організаційних факторів [4, с. 105].

Метою цієї статті є визначити нормативно-правове регулювання профілактики правопорушень серед дітей, деталізувати заходи індивідуальної профілактики та розкрити їх зміст, надати пропозиції щодо покращення профілактичної роботи з неповнолітніми.

Виклад основного матеріалу. В системі органів державної влади є достатня кількість суб'єктів в обов'язки яких входить здійснення повноважень спрямованих на захист та дотримання прав дітей. Провідне місце серед суб'єктів захисту прав дитини займають підрозділи ювенальної превенції Національної поліції України, які працюють не тільки з дітьми у конфлікті з законом, але й захищають права інших категорій дітей, серед яких: діти-сироти, діти позбавлені батьківського піклування, дитина, яка перебуває у складних життєвих обставинах, діти з багатодітних родин, діти, які проживають у прийомних сім'ях тощо. Особливої уваги, в реаліях сьогодення, потребують діти, які постраждали внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів.

Нормативне регулювання питання з приводу профілактики правопорушень у дитячому середовищі знайшло своє відображення у Законах України «Про Національну поліцію», «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей», «Про запобігання та протидію домашньому насильству», Наказі МВС України від 19.12.2017 р. № 1044 «Про затвердження Інструкції з організації роботи підрозділів ювенальної превенції Національної поліції України» та ін. Відмітимо, що у рамках міжнародного співробітництва зарубіжними організаціями також розроблюються нормативні акти, встановлюються певні домовленості, які мають безпосереднє значення для попередження правопорушень серед неповнолітніх. Принципово важливим є застосування таких: Загальна декларація прав людини від 10.12.1948 р.; Європейська

конвенція про захист прав людини та основних свобод від 04.11.1950 р. Мінімальні стандартні правила ООН, що стосуються здійснення правосуддя щодо неповнолітніх (Пекінські правила) від 10.12.1985 р. Міжнародний досвід дає змогу переконатися у необхідності забезпечення гідної молодіжної державної політики.

Основними напрямками діяльності суб'єктів захисту прав дітей є здійснення контролю та забезпечення належних умов для реалізації права останніх на охорону здоров'я, належних умов виховання та проживання, гарантування безпеки та відповідного необхідного фізичного, психологічного, соціального та духовного розвитку, тобто всі ті заходи котрі спрямовані на охорону дитинства в нашій державі.

Особливості організації роботи підрозділів ювенальної превенції полягають у тому, що вони безпосередньо здійснюють профілактичні заходи спрямовані на виявлення та усунення причин і умов, що призводять до вчинення дітьми адміністративних і кримінальних правопорушень. Відповідно до класифікації, підтриманої ВООЗ у 1990 році, профілактичні втручання поділяються на первинні, вторинні та третинні. Враховуючи правову доктрину та діючі нормативно-правові акти, хочемо акцентувати свою увагу та деталізувати заходи індивідуальної профілактики, які проводять в межах вторинної профілактики, що передбачає обмеження поширення певних негативних явищ, які вже трапилися у суспільстві або соціальній групі, чи на рівні особистості або запобігання поглибленню соціальної дезадаптації осіб, яким властива девіантна поведінка.

Вчені науковці по різному надають визначення щодо аспектів індивідуальної профілактики у роботі з неповнолітніми. Так, С. Якимова зазначає, що індивідуальна профілактика передусім скерована на особу, її негативні нахили, поведінку, на мікросередовище, що формує чи сприяє подальшому розвитку цих негативних якостей, властивостей та ознак у структурі особистості правопорушника. Метою індивідуальної профілактики правопорушень, зокрема неповнолітніх, є зміна їхньої антисуспільної поведінки на законслухняну [5]. Чекмарьова І.М. наголошує, що індивідуальна профілактика неповнолітніх передбачає застосування її суб'єктами ефективних методів і форм впливу на цю категорію правопорушників. З-поміж методів домінують два: переконання і примус [6, с. 184]. Я.О. Лакійчук зауважує, що безпосередньо у праві, як правило, під превенцією розуміють систему заходів,

спрямованих на запобігання правопорушенням, що виявляється в попередженні поведінки фізичних і юридичних осіб, що відхиляється від норми, недопущенні настання негативних наслідків, які можна завчасно передбачити [3].

Законодавче закріплення профілактики правопорушень серед дітей - це діяльність органів і служб у справах дітей, спеціальних установ для дітей, спрямовану на виявлення та усунення причин і умов, що сприяють вчиненню дітьми правопорушень, а також позитивний вплив на поведінку окремих дітей на території України, в її окремому регіоні, в сім'ї, на підприємстві, в установі чи організації незалежно від форм власності, за місцем проживання [7].

У Великому тлумачному словнику сучасної української мови слово «попереджати» визначається як наперед повідомляти кого-небудь про щось; сповіщати що-небудь комусь передусім, перш за все; вказувати на що-небудь; означати що-небудь; застерігати кого-небудь від чогось; передувати чому-небудь; своєчасними заходами запобігати здійсненню або виникненню чого-небудь, переважно небажаного [8].

Заходи вторинної профілактики проводяться на індивідуальному рівні або на рівні групи дітей, які мають спільну проблему або яким властива певна асоціальна чи ризикована поведінка. Враховуючи цільову групу дітей, які залучаються до заходів вторинної профілактики, під час роботи з дитиною важливо залучати її батьків або законних представників, обговорювати з ними наявні ризики та стратегії подальшої роботи, спрямованої на зміну поведінки дитини. Також до профілактичної діяльності необхідно залучати заклад освіти, в якому навчається дитина (психолог, соціальний педагог, тощо), центр соціальних служб, службу у справах дітей, громадські організації, які проводять профілактичну роботу з підлітками, надають допомогу та підтримку. Якщо дитина перебуває у закладі соціального захисту дітей, тоді заходи профілактики мають бути узгоджені з керівництвом закладу.

До заходів індивідуальної профілактики відносять:

- ознайомлювальні, попереджувальні та виховні *бесіди з дитиною* за місцем проживання, навчання, роботи;

- ознайомлювальні, попереджувальні *бесіди з батьками* дитини, її законними представниками, членами сім'ї з метою усунення причин і умов, які спонукали до вчинення адміністративного чи кримінального правопорушення;

- складання плану заходів з індивідуальної профілактики на основі вивчення матеріалів характеристик, індивідуально-психологічних особливостей дитини;

- відповідно до компетенції організація надання допомоги дитині у вирішенні питань, що пов'язані з працевлаштуванням, організацією дозвілля, установами соціально корисних контактів, вибором життєвих цілей, а також залучення дитини до соціально корисних занять трудового, спортивного, творчого, самодіяльного характеру;

- відвідання за місцем проживання дитини для з'ясування умов проживання, а також чинників, які можуть негативно впливати на неї та спонукати до вчинення адміністративних і кримінальних правопорушень;

- сприяння у вирішенні соціальних проблем дитини, у тому числі конфліктних ситуацій у сім'ї, зокрема щодо батьків, законних представників, які не займаються вихованням дітей чи вчиняють стосовно них домашнє насильство, застосування заходів впливу згідно із законодавством, ініціювання перед службами у справах дітей, відділами охорони здоров'я місцевих органів влади та органів місцевого самоврядування питання щодо направлення дитини до відповідного закладу для надання необхідної медичної, психологічної допомоги.

Рівень профілактичного втручання, зокрема періодичність заходів профілактики, має бути обґрунтований. Так, чим вищий рівень ризику вчинення повторного правопорушення дитиною, тим більш інтенсивним має бути втручання поліцейських та інших залучених до профілактичної роботи осіб, зокрема громадських організацій.

Під час планування заходів індивідуальної профілактики поліцейським слід пам'ятати, що профілактика правопорушень серед дітей є комплексним завданням як поліції, так і громадськості. Тільки за умови об'єднання ресурсів можливо досягти відчутних результатів у будь-якій сфері життєдіяльності, зокрема і у сфері профілактики. Заслуговує на увагу та поширення досвід ВГЦ «Волонтер», який у м. Києві у співпраці із ювенальною превенцією та службою у справах дітей реалізує профілактичні програми для дітей, які перебувають на профілактичному обліку поліції. Заняття з дітьми проходять у тренінговому форматі та спрямовані на формування у них лідерських якостей, мотивації до відмови від шкідливих звичок, правосвідомості та правомірної поведінки.

Досвід зарубіжних країн показує, що профілактика правопорушень серед неповнолітніх має різноплановий підхід. Так, наприклад правоохоронні органи Німеччини вважають, що схильність дитини до правопорушень є тимчасовим проявом, а репресивні заходи лише негативно впливають на становлення особистості. Каральний підхід також є значущим, однак основний акцент все ж здійснено на пошук причин та профілактику правопорушень серед дітей, що є характерними ознаками ресоціалізаційного підходу.

Нам імponує ставлення до профілактичної роботи поліції Нідерландів. По-перше, склад підрозділу який працює з неповнолітніми дотримується принципу гендерної рівності працівників, тобто однакова кількість чоловіків та жінок. По-друге, до підрозділів зараховуються тільки ті працівники, котрі успішно пройшли курси та тренінги з дитячої психології, що у подальшому надає можливість краще спілкуватися з різними категоріями дітей. По-третє, створений окремий підрозділ, який займається виключно профілактикою правопорушень (превентивний напрям), що входить до структури управління охорони громадської безпеки. Яскравим прикладом ефективної профілактики правопорушень серед неповнолітніх є Японія, яка має чітко виражену захисну, а не каральну дію. Органи державної влади повинні максимально здійснити заходи щодо перевиховання неповнолітнього, а не його покарання [2, с. 87].

Ми переконані, що профілактика правопорушень серед дітей це діяльність не тільки правоохоронних органів, а й частина педагогічної діяльності, залучення працівників соціальних служб, служб у справах неповнолітніх, батьків, громадських організацій, самоврядування. Постійна співпраця вищезазначених суб'єктів забезпечує стійкість та стабільність в правомірній поведінці неповнолітніх, забезпечує стабільність навчально-виховного процесу, сприяє усуненню психолого-педагогічних порушень дітей. На превеликій жаль у цій сфері є чисельні проблеми, серед яких і є відсутність налагодженої співпраці між різними суб'єктами профілактики.

Основна мета превентивного виховання це комплексний вплив на особу неповнолітнього спрямований на фізичний, духовний, соціальний розвиток останнього; корекцію та подолання антисоціальних та антиправових проявів у поведінці; подолання шкідливих звичок та формування навичок здорового способу життя; підвищення правової культури та правової освіти неповнолітніх. Серед основних завдань превентивного виховання

Протидія злочинності: проблеми практики та науково-методичне забезпечення

є створення умов для формування позитивних якостей дитини та соціально-психологічного розвитку; в залежності від потреб дитини - забезпечення реабілітації; об'єднання зусиль з іншими суб'єктами захисту прав дітей для проведення ефективної профілактичної діяльності.

В реаліях сьогодення в нашій державі існують проблемні аспекти щодо здійснення превентивної діяльності серед дітей. Враховуючи воєнний стан, частина територій України досі окупована. Діти, які були на профілактичному обліку залишились на окупованій території, або були вивезені окупантами чи самостійно покинули постійне місце проживання. Це призвело до того, що контроль над такою категорією неповнолітніх втрачено, ОПС (обліково-профілактичні справи) знищені, індивідуальні профілактичні заходи провести неможливо. Така ж ситуація на деокупованій території. Інформація щодо дітей, які стояли на профілактичному обліку та схильні до вчинення правопорушень відсутня. Тому основною метою, яка стоїть перед підрозділами ювенальної превенції та іншими суб'єктами, які здійснюють профілактичну діяльність та захист прав дітей - загальними зусиллями відновити роботу у цьому напрямку, здійснити пошук таких дітей.

Основні рекомендації, щодо покращення профілактичної роботи серед неповнолітніх:

- надання правової допомоги педагогам, щодо проведення профілактичної діяльності у закладах освіти шляхом проведення тренінгів, конференцій, курсів підвищення кваліфікації;
- зустрічі с представниками ювенальної превенції в межах шкільного закладу або на території відділу поліції;
- підвищення правової культури та правової свідомості дітей, роз'яснення види правопорушень, які вчиняються неповнолітніми, відповідальність останніх та правові наслідки такої відповідальності;
- залучення громадських організацій та волонтерів до проведення дозвілля разом з дітьми, створення та залучення до літніх таборів де неповнолітні можуть працювати або корисно відпочивати;
- поширення інформаційно-рекламного матеріалу щодо шкідливості вживання алкоголю, наркотичних засобів та психотропних речовин;

- проведення профілактики правопорушень серед неповнолітніх повинно здійснюватися на систематичній основі, а не фрагментарно «аби як». Зосереджувати особливу увагу на дітях з девіантною поведінкою.

Література

1. Стан здійснення правосуддя у кримінальних провадженнях та справах про адміністративні правопорушення судами загальної юрисдикції у 2022 році. https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/ogliady/Stam_Pravosuddya_Criminal_2022.pdf?fbclid=IwAR0aQ0HZ1sixLo_7evXiBjYF_fEclXjCzAeFpsN8aqSO2M6LaiC0kF0kQTM
2. Мураненко К.Ю. Зарубіжний досвід профілактики правопорушень серед неповнолітніх. *PSYCHOLOGICAL JOURNAL*. № 2 (22). 2019. С. 85-98.
3. Я. Лакійчук. Адміністративно-правове регулювання превентивної діяльності поліції. *Адміністративне право і адміністративний процес*. 6/2021. 117-122.
4. Мотунова Н.В. Сутність поняття профілактики правопорушень серед неповнолітніх. *Науковий Вісник Ужгородського національного університету*. Випуск 31. С. 104-106.
5. С. Якимова. Окремі аспекти методики індивідуальної профілактики з неповнолітніми правопорушниками. 2016. http://science2016.lp.edu.ua/sites/default/files/Full_text_of_%20papers/vnulpurn_2016_855_84.pdf
6. Чекмарьова І. М. Індивідуальне запобігання у системі запобігання злочинності неповнолітніх. 2022. *Південноукраїнський правничий часопис*. С. 182-186.
7. Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей: Закон України від 24 січня 1995 року. *Відомості Верховної Ради України*. № 20/95-ВР (дата звернення 30.10.2023).
8. Великий тлумачний словник сучасної української мови : 250000 / уклад. та голов. ред. В. Т. Бусел. - Київ; Ірпінь: Перун, 2005. - VIII, 1728 с.

Капуляк В. П.

аспірант
Одеського державного університету
внутрішніх справ